

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XXXVIII. De Arduennâ silvâ.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

sunt, *Tribochi, Nemetes, Vangiones*, & dicta *Treverorum pars*, Rheno proxima; *in inferiore, Tungri, Vbi, Sunici, Gugermi, Menapii, Taxandri, Batavi, Caninesates*.

Ceterum posterioris sæculi consuetudine *Superior Germania* dicta fuit *PRIMA*, & *Inferior SECUNDA*: quod jam sæpius antea ex Ammiano, Notitiâ imperii, libelloque provinciarum Galliæ intelleximus. Idem aliis etiam provinciis factum, vulgò scitur. sic namque & *Rhætiarum*, & *Pannoniarum*, & *Mœsiarum*, & in ipsâ Gallia *Belgicarum* fuere *Prima*, & *Secunda*. quarum singulæ antea *Superior* & *Inferior*.

At in *BELGICA PRIMA* fuisse *Treverorum* reliquam partem, cum ipso gentis capite, *Augustâ Treverorum*; jam antè ex Marcellino, & Libello provinciarum civitatumque Galliæ demonstratum est. his consentiens Notitiâ imperii, sic habet: *Præfectus latorum Auctorum, Epusô, Belgica prima*. Proximos *Trevis Nervios* in *SECUNDA* numeratos fuisse *BELGICA*, testis est eadem Notitiâ imperii: *Præfectus Latorum Nerviorum Fano Martis, Belgica secunda*. *Sveconos* etiam ejusdem fuisse provinciæ, patet ex Libello provinciarum; ubi *civitas Turnacensium* in eâ provinciâ recensetur.

At licet prædicti populi cis Rhenum Germanicâ origine fuerint, nomenque Germanorum jam inde à primo in Galliam adventu obtinuerint; tamen *GALLI* etiam frequenter ac vulgò dicebantur, quia Gallicum solum colebant. Sic *Civilis Baravus* apud *Tacitum*, historiâ. *IV*, se, popularesque suos, ac consanguineos *Baravos Gallos* appellat, in his verbis: *En ego, præfectus unius cohortis, & Caninesates, Batavique, exigua Galliarum portio*. sic eodem libro infra, omneis pariter *Belgas*, nullis Germanis exceptis, *Gallos* iterum vocat: *Opprimendas Transrhenanorum gentes; quarum terrore fracta populi Romani vires obtulerentur. Gallos quid aliud, quam prædam victoribus? & tamen, quod roboris sit, Belgas secum palam aut voto stare*. Sic *Cæsar* passim in commentariis de bello Gallico, eosdem modò *Germanos*, modò *Gallos* adpellat.

CAP. XXXVIII.

De ARDUENNA SILVA.

DESCRIPITIS hætenus membratim Germanicarum nationum cis Rhenum finibus, opidis, atque vicis, res nunc poscere videtur, uti etiam de silvis, montibus, atque fluminibus, quæ universas tetigerunt, pauca quædam differantur.

ARDUENNA igitur silvæ quia frequens apud *Iul. Cæsarem* & alios etiam auctores sit mentio; curæ pretium fuerit, tractum ejus atque magnitudinem certis indicare limitibus. *Cæsar* comment. *V*: *Indutiomarum equitatum pediatumque cogere, ii: que, qui per atatem in armis esse non poterant, in silvam Arduennam (que ingenti magnitudine, per medios finis Treverorum, à flumine Rheno ad initium Rhemorum pertinet) bellum parare instituit*. Comment. *VI*: *Ipsæ, quam maturefcere frumenta inciperent, ad bellum Ambiorigis profectus, per Arduennam silvam, quæ est totius Gallia maxima, atque ab ripis Rheni, finibusque Treverorum, ad Nervios pertinet, millibusque amplius 10 in longitudinem patet*. *L. Minutium* *Basiliam cum omni equitatu præmittit*. In his duobus locis nimis angustè simul nimisque largè silvam definit. nam *Rhemorum*, ut supra ostensum, initium fuit ad *Mosam* annem, qui & *Rhemos* & *Nervios* à *Treveris* distinxit. quâ ratione *Arduenna* intra *Rhenum* *Mosamque* concluditur, longitudine *cxx* millium passuum. quod spatium minimè convenit cum *10* millibus, quæ ei *Iulius Cæsar* tribuit. At mox, eodem comment. *VI*, latiùs eandem extendit. *Sed certè, inquit, clam dimissis per agros nuntiis, sibi quemque consulerè jussit Ambiorix. quorum pars in Arduennam silvam, pars in continentis paludes profugit. qui proximi oceano fuerunt, ii in insulis sese occultaverunt, quas æstus efficere consueverunt*. Paludeis istas fuisse *Morinorum*, insulas verò *Selandiam* nunc dici, supra demonstratum est. paludeis igitur istas quum continentis faciat *Cæsar Arduennæ silvæ*; hanc ad *Scaldem* usque & *Morinorum* finis extensam fuisse, apertè fatetur. id quod disertius etiam, eodem commentario paullo post, adseverat: *Partito exercitu, T. Labienum, cum legionibus III, ad oceanum versus, in eas partes, quæ Menapios attingunt, proficisci jubet: C. Trebonium, cum pari legionum numero, ad eam regionem, quæ Atuatibus adjacet, depopulandam mittit. ipse, cum reliquis III, ad flumen Scaldem, quod insluit in Mosam, extremasque Arduenna partes, ire constituit: quò cum paucis equitibus profectum Amborigem audiebat. Disertè heic *Scalde* flumine silvam finit; à quo, juxta *Tornacum* opidum, ad *Rheni Mosellæque* confluentis & extremos *Treverorum* finis, *CLX* jam numerantur millia passuum. quod tamen spatium etiamnum longè abest à *10* amplius millibus, quæ supra perscripsit. *Strabo*, lib. *IV*, in regiones multo*

multo longiores latioresque eandem silvam extendit. nam ad Atrebatenses usque & oceanum Britannicum in longitudinem, in latitudinem ad Selandicas insulas & oceanum Germanicum profert. Verba ejus hæc sunt: Τρημίριος ἢ σωερχεῖς Νερβίος, καὶ τὰ το Γερμανικὸν ἔστι· πλωταῖοι ἢ Μενάπιοι, τῶν ἐκβολῶν ἐφ' ἐκάτερα ἔ' ποταμῶ καλοικέντις ἔλη, καὶ δρυμῶς, καὶ ὑψηλῆς ἀλλὰ πυκνῆς ὕλης, καὶ ἀκαθάρτου. id est: *Treviris contermini sunt Nervii, & ipsi Germanica gens. ultimi autem sunt Menapii, ex utroque ostiorum fluminis latere paludeis accolentes atque saltus, non altarum equidem, at densarum arborum, spinosarumque.* Paulo post: Ἐμφερῆς δ' ἐστὶ τῆ τ Μενάπιων ἢ π τ Μορίων, καὶ τ Ἀτρεβατιῶν καὶ Ἐβυρωνίων. ὕλη γὰρ ἐστὶν ἐκ ὑψηλῶν δένδρων, πολλῆ μὲν, ἔ' ποσότητι, ἐστὼ οὐ σφραγῆς εἰρηκασί, πτεγαυχιλίων ἐσθίων. καλῶσι δ' αὐτῶν Ἀρδέναν. hoc est: *Similis Menapiorum regioni est regio Morinorum, Atrebatium, & Eburonum. silva quidpe est haud procerarum arborum: magna equidem, verum haud tanta, quantum scriptores prodiderunt, 14 C10 stadiorum.* In Eburones, Atrebatenses, ac Morinos discretissimis eam extendit verbis. de Menapiis addubitari etiamnum possit, an per saltus eorum Arduennam intelligat. verum, quum Menapii & Morini & Eburonibus contermini fuerint, conterminosque atque continentis hac ratione saltus inter se habuerint; ambigendum non est, quin ejusdem Arduennæ pars fuerit silva Menapiorum. At verò, inquires, quum in tantum duo isti auctores inter se dissentiant; utri potius credam? Straboni, an Cæsari? nam Strabo non nisi fando, vel ex aliorum scriptis, ea, quæ tradidit, habere potuit: Cæsar ipse coram vidit, oculisque præfens lustravit. Cæsar equidem melius coram cuncta rimari ipse potuit. at negligentius tamen de Arduennâ silvâ cum notasse, facile atque audacter adseveraverim. Quid enim negligentius, quidque minus pro geographo perito fieri potuit, quàm quòd magnitudinem silvæ uno in loco intra Rhenum ac Mosam, alio verò loco intra Rhenum & Scaldem porrexit? intervallo autem inter Rhenum & Nerviorum finem 10 amplius millia passuum tribuit? quâ in re quis neget meritò eum reprehensum à Strabone: qui licet ad oceanum usque Britannicum silvam extensam fuisse fateatur; tamen negat 14 C10 fuisse stadiorum; id est, 15 millium passuum. Video tamen virum doctum, Cæsaris susceptâ defensione, non ipsum equidem Strabonem errasse, sed verba ejus à librariis corrupta esse arguere. quod ego, pro ratione veri, planè abnuo. Verba istius viri hæc sunt in commentationibus ad Strabonem: *Cæsarem reprehendit, si ita scripsit: Cæsaris enim sunt hæc lib. 11. & mox: Millia passuum 10 stadia sunt omnino 14 C10. 30 quare, ut dixi, si ita scripsit Strabo; Cæsarem, & qui cum Cæsare sentiunt, reprehendit hoc loco. Quis autem putet, certius de Arduennâ quidquam habuisse Strabonem, quàm Cæsarem; qui eam non semel lustravit? Mihi quidem non temerè videntur, quæ à Cæsare dicuntur, in dubium posse vocari. nec facile reperias, ubi à Cæsare dissentiat Strabo. Quare ne hic quidem, meo iudicio, ab eo dissentire voluit: sed ejus potius auctoritate adversus alios uti. nam aut ego vehementissimè fallor, aut ita scripsit Strabo; πολλῆ μὲν, ἔ' ποσότητι, ἐστὼ οὐ σφραγῆς εἰρηκασί, πτεγαυχιλίων ἐσθίων δέ. quorum verborum est hæc sententia: Arduennam non esse tantam, quantum scriptores tradant, sed stadiorum tantum quatuor millium. Corruerunt hunc locum, qui elegantem ἔ' in fine sententiæ usum non observaverant: quod in hoc auctore passim occurrit. Primum quoties Strabo, quamvis pravè, in descriptione harum regionum, à Cæsare dissentiat, satis supra patuit. unum hoc, haud leve, inter alia repetam; quòd Belgicam inter Rhenum Cæsar Sequanamque & Matronam finit: Strabo verò inter Rhenum & Ligerim. Quid autem mirum, si item super Arduennâ silvâ hic ab illo dissentiat; quum ille tam immania, & à vero profus abhorrentia prodiderit? Quis, quæso, temerè credat, inter Rhenum & Mosam, vel, si hoc malis, inter Rhenum & Scaldem 10 interjacere millia passuum? Sanè nemo mortalium, nisi Galliæ planè ignarus. 10 millia passuum à Rheni Mosellæque confluentibus in occidentem versùs si dinumeres; non modò in Atrebatium litus, ubi finem silvæ statuit Strabo, sed altero tanto spatio in ultiores usque Britannici maris parteis progredieris: quò Arduennam quondam fuisse extensam, haud temerè vel ineptissimus mortalium adfirmaverit. Sunt, qui per longitudinem apud Cæsarem exponant circuitum, quod æquè ineptum est. Cæsarem errasse in dimensionibus terrarum, ut heic Strabo coarguit, sic ego pluribus locis ostendam. Comment. 7, ubi Britannia magnitudinem per tria latera describit; primum latus, quod est contra Galliam, tenere adfirmat 10 millia passuum; alterum, quod contra occidentem, 1000; tertium 10000. quæ mensuræ omnes falsæ sunt. quidpe primum latus 300, haud amplius, tenet millia passuum; secundum, 100; tertium, 3000. Equid verò Cæsari credere lubet, tantumdem esse spatii inter Rhenum & Scaldem, quantum est inter Cantium Britannia promontorium, & quod ultimum hoc latere in occidentem excurrit, vulgò *The landes end* accolis dictum? 10 enim passuum*

passuum millia utrique spatio, vel illi etiam amplius, tribuit. At, inquit, hæc de Britannia Cæsar non nisi ex aliorum relatu habuit: ipse totam insulam non peragratus. ea arguas, quæ ipse coram oculis lustravit. Rectè mones. obsequar lubens. Cantium, quod nunc vulgò *Kent* dicitur, ipse cum armis ac bello obiit, ad Tamensin usque flumen; ut ipse sibi testis est, eodem commentario: *Summa imperii, bellique administrandi, communi consilio permissa est Cassivellauno: cujus fines à maritimis civitatibus flumen dividit, quod appellatur Tamensis, à mari circiter millia passuum LXXX. & paullo post: Cæsar, cognito consilio eorum, ad flumen Tamensim, in finibus Cassivellauni, exercitum duxit. quod flumen uno omnino loco pedibus, atque hoc ægrè, transiri potest.* Falsum est, Tamensin à mari Britannico LXXX millibus passuum distare. imò ne fontes quidem ejus, quorum alter versùs septemtriones *Tama*, alter versùs occidentem *Isis*, tanto spatio distant. Negligens igitur geographus Cæsar, etiam in iis oris quas ipse adiit. At vis negligentiam ejus supinam in hac de Tamensis à mari distantia clarior tibi aperiatur? En, flumen *id uno omnino loco pedibus transiri posse* ait. hic locus putatur esse ad regiam nunc arcem Vindeforam. hæc verò à Dubri, sive ab eo litore, in quod è navibus Cæsarem ingressum supra notavi, LXXX circiter millibus passuum distat. Quæ igitur isthæc est apud Cæsarem horum locorum designatio, negligens ac planè aliena? quam nemo facile divinatione adsequatur, nisi qui haud ignarus, Cæsarem in aliis quoque incuriosum esse geographum. Sed ex insulâ in continentem Gallia redeamus. In comment. I, Helvetiorum agros in longitudinem millia passuum CCXL, in latitudinem CLXXX, patere adfirmat. quam itidem demensionem falsam esse, supra in Helvetiis doctui. summa illic longitudo est millium circiter CLXX; latitudo maxima LXXV. Sed hæc quoque non nisi fando accepit. ipse in Helvetiorum finibus numquam pervenit. Alia igitur videamus. Aquitaniam eum adisse, testatur A. Hirtius Panfa, in commentario, quem octavum ad septem Cæsaris commentarios, de bello Gallico, adjecit. nihilo minus tamen ipse Cæsar, in comment. III, *Aquitaniam, & regionum latitudine, & multitudine hominum, ex tertiâ parte Gallia existimandam esse* tradidit. quâ in re quam manifestissime ac foedissime erravit. nam latitudinem, sive magnitudinem Aquitania, quam comment. I Garunnâ amne, oceano, ac Pyrenæo monte includit, si cum reliquâ Galliâ Comarâ conferas; profectò vix ex octavâ ejus parte censenda erit. Tot igitur locis quum tam manifestè Cæsar erraverit; quid jam mirum, si circa Arduennæ etiam silvæ dimensionem longius à vero deflexisse eum dixerimus? Omnes simul dictos locos à librariis corruptos esse suspicarer; ni manifestum de 10 illis millibus passuum exstaret indicium atque testimonium apud Strabonem. in quo quum tam manifestus deprehendatur; haud facilè ceterorum suspicionem effugere poterit. Aliâ quoque dimetiendi ratione usum fuisse Cæsarem, quàm alios rerum scriptores, minoribusque miliaribus, opinarer; ni æquale dedisset spatium meridionali Britannia lateri, ac regionibus Gallia, quæ à Rheno ad Mosam sive ad Scaldem protenduntur. quâ in re manifestissimus ejus fati dilucidè adparet error. Quin etiam, uti in iis, quæ modò dicta sunt, veram intervallorum mensuram excessit; ita in aliis defecit. sic namque comment. V trina 40 hiberna, Ciceronis, Sabini, ac Labieni, 1 inter se millibus passuum distare tradidit: quæ LXX minimùm millibus ab invicem distita fuisse, supra in Nervii demonstravi. Ex his igitur universis quum fati manifestum fiat, errasse sæpius in locorum dimensionibus Cæsarem; Strabonis potiùs amplectamur fidem; ut qui haud semel in Gallia descriptione fati apertè prodit, alios etiam se, præter Cæsaris commentarios, legisse de his oris auctores: maneatque scriptio ejus incorrupta, ut vulgò hætenus in cunctis exemplaribus lecta est, in hæc verba: πολλή γὰρ, ἡ ποσότης δὲ ὅσων οἱ συσσεφείας εἰρήκασι, περὶ κισθλίωι αἰδίωι. Quibus verbis nullius alius hominis quàm Cæsaris reprehendere voluit errorem. Ac de longitudine quidem hujus silvæ fati refutatus est Cæsar. nunc porrò videndum, an tanta fuerit ipsa silva, quantam describit Strabo. quidpe errorem istum de 10 millibus passuum 50 si removeas, solosque nationum finibus perpendas, in quibus silvam collocat Cæsar; multo minori spatio hic circumscriptis eam videtur quàm Strabo. Vnos equidem ille nominat Treveros. at quia hinc ad Scaldem usque & Morinorum paludeis eandem extendit; Condrusos quoque, Segnos, Caræfos, Pæmanos, & Eburones, Atuátucos item, atque Nervios, horumque clientis, Centronas, Grudios, Levácos, Pleumosios, atque Gordunos, eum intellexisse, haud dubitandum est. per horum quidpe finibus transeundum est, si à Rheno amne, & extremis Treverorum finibus, ad Scaldem Morinosque contendas. De Eburonum silvis crebram Cæsar facit mentionem. ut comment. V; ubi Eburones Atuátucam obsederant: *At hostes, postquam ex nocturno fremitu, vigiliisque, de profectione*

fectione eorum senferunt; collocatis insidiis bipartitò in silvis, opportuno atque occulto loco, à millibus passuum circiter duobus, Romanorum adventum expectabant. & paullo post: Pauci ex prælio elapsi, incertis itineribus, per silvas ad T. Labienum legatum in hiberna perveniunt. & comment. VI, de Ambiorige, Eburonum rege: Sed hoc quoque factum est, quòd adificio circumdato silvâ, (ut sunt ferè domicilia Gallorum; qui, vitandi estus causâ, plerumque silvarum ac fluminum petunt propinquitates) comites, familiaresque ejus, angusto in loco, equitum nostrorum vim paullisper sustinuerunt. iis pugnantibus, illum in equum quidam ex suis intulit. fugientem silvâ texerunt. Eodem comment. infrâ: Germani, desperatâ expugnatione castrorum (ad Atuátucam in Eburonibus) quòd nostros jam constitisse in munitionibus videbant, cum eâ prædâ, quam in silvis deposuerant, trans Rhenum sese receperunt. Mox postea, de Ambiorige: 10 Atque ille latebris, aut silvis, aut saltibus, se eriperet. De Atrebatium silvis sic Hirtius, dicto libro: Quum quereretur Cæsar, quo loco multitudo esset Bellovacorum, quodque esset consilium eorum; inveniebat, Bellovacos omnes, qui arma ferre possent, in unum locum convenisse; itemque Ambianos, Aulercos, Caleres, Vellocasses, Atrebates, locum castris excelsum, impeditiâ circumdatum palude, delegisse; omnia impedimenta in ultiores silvas contulisse. Vltiores istæ silvæ haud dubiè fuere Atrebatium; qui ultimi dictorum modò populorum. nam Nervii hoc bello non implicabantur. Apud Nervios item fuisse silvas, testatur Cæsar, comment. V: Longius proficui veritus, quòd silvæ paludesque intercedebant. & comment. II: Nervii antiquitus, quum equitatu nihil possent, quòd faciliùs finitimorum equitatus, si prædandi causâ ad eos venisset, impedirent; teneris arboribus incisis atque inflexis, crebrisque in latitudinem ramis 20 enatis, & rubis sentibusque interjectis, effecerant, ut instar muri hæc sepes munimenta praberent. Hæc apud Cæsarem Strabo legit, atque in universum, ut supra notatum, cunctis Arduennæ silvæ incolis tribuit. De rubis autem ac sentibus quòd Cæsar in Nervii refert; id ille Menapii adscribit, his verbis: Τελδοταίοι ἢ Μενάπιοι, τῶν ἐκβολῶν ἐφ' ἐκάστῃ τῶν ποταμῶν καὶ οὐκ ἐντες ἔλη, καὶ δρυμὸς, οὐκ ὑψηλῆς, ἀλλὰ πυκνῆς ὕλης, καὶ ἀκαθάρτους. hoc est: Vltimi sunt Menapii, ex utroque ostiorum fluminis latere paludeis accolentes atque saltus, non procerarum equidem, at densarum, spinosarumque arborum. quo argumento, omnem Arduennam silvam ejusmodi arboribus confitam fuisse, Strabo videtur censuisse. De densitate etiam arborum sic Cæsar comment. IV: Menapii omnes se in densissimas silvas abiderant. & comment. VI: Erant Menapii propinqui Eburonum finibus, perpetuis paludibus silvisque muniti; 30 id est; silvis paludes cinctæ, quasi perpetuo nexu inter se continuabantur. De Morinorum paludibus sic comment. IV: Cæsar postero die T. Labienum legatum, cum his legionibus, quas ex Britannia reducerat, in Morinos, qui rebellionem fecerant, misit. qui, quum, propter siccitates paludum, quòd se reciperent, non haberent, (quo perfugio superiore anno fuerant usi) omnes ferè in potestatem Labieni venerunt. In superioris anni commentario, qui ordine est tertius, sic scriptum reliquit: Paludes habebant: eò se suaque omnia contulerunt. Hæc omnia Strabo, apud Cæsarem lecta, Arduennæ silvæ in commune tribuit, his verbis: Αὐτοὶ ἢ κατὰ δρων εἰς τὴν Βαθη πωσίοιοι, ἠσίδα ἐχούτες ἐν τῆς ἔλεον. ἐν μὲν ἂν τῆς ἐπιμύχου ἀσφαλῆς τὰς Φυγὰς ἔχον. ἐν ἡ τῆς ἀρχαῖς ἠλίσκοιο ῥαδῶς. id est: Ipsi verò omnia sua in profunda silvâ abscondebant, insulas habentes in paludibus parvas. ac pluvio quidem tempore tutum illic perfugium 40 habebant: siccitatibus autem obortis, faciliè capiebantur. Sed de Menapiorum pariter ac Morinorum silvis, sic Cæsar in fine comment. V: Eodem ferè tempore Cæsar, etsi prope exacta jam ætas erat, tamen, quòd, omni Gallia pacatâ, Morini Menapiique supererant, qui in armis essent; neque ad eum umquam legatos de pace mississent: arbitratus, id bellum celeriter confici posse, eò exercitum adduxit. qui longè aliâ ratione, ac reliqui Galli, bellum gerere instituerunt. nam, quòd intelligenabant, maximas nationes, quæ prælio contendissent, pulsas superatasque esse; continentesque silvas ac paludeis habebant: eò se suaque omnia contulerunt. ad quarum inisium silvarum quum pervenisset Cæsar, castraque munire instituisse; neque hostis interim visus esset; dispersis in opere nostris, subito ex omnibus partibus silvæ evolaverunt, & in nostros impetum fecerunt. nostri celeriter arma ceperunt, eosque in silvas repulerunt; & compluribus interfectis, 50 longius impeditioribus locis sequuti, paucos de suis deperdiderunt. Reliquis deinceps diebus Cæsar silvas cedere instituit. & ne quis inermibus imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri posset; omnem eam materiam, quæ erat casâ, converfam ad hostem collocabat, & pro vallo ad utrumque latas exstruebat. Incredibili celeritate magno spatio paucis diebus confecto; quum jam pecus atque extrema impedimenta ab nostris tenerentur, ipsi silvas densiores peterent; ejusmodi tempestates sunt consequente, uti opus necessario intermitteretur; & continuatione imbrum, diutius sub pellibus milites contineri non possent. Itaque, vastatis omnibus eorum agris, vicis, adificiisque incensis, Cæsar exercitum reduxit; & in Aulercis, Lexoviiisque, reliquis item civitatibus,

ratibus, quæ proximè bellum fecerant, in hibernis collocavit. Hec omnia Dio, apud Cæsarem lecta, in hæc verba retulit, lib. xxxix: καὶ μὲν τὰ πρὸς τὴν Μωραίνην, καὶ πρὸς τὴν Μενάπιας, ἐμύρασε σφίον ὄρεας, ἐσπράττεσε. περὶ τὰς ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῶν περὶ τὴν Μωραίνην, καὶ ῥαδίως αἰρήσειεν ἑλπίσας. ἢ μὲν τὴν καὶ ἐχειρῶσθε πινάς. ὅτε γὰρ πύλαις ἔχοντες, ἀλλ' ἐν καλύβαις Διγυτιώμοι, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν λασιώτατα τῶν ἐλῶν ἀναστυφασίωμοι, πολλὴ πλεονεξία τῶν περὶ τὴν Ρωμαιῶν ἐνάκωσαν, ἢ αὐτὰ ἐπέθον. ἐπεχείρησε μὲν ὁ Καίσαρ καὶ ἐς αὐτὰ τὰ ἔλη, τὴν ὕλην τῶν περὶ τῶν χωρῶσαι ἀπεκῶν δὲ, Διγυτε τὸ μίγεθ' αὐτῶν, καὶ Διγυτε τὸ περὶ χερμῶνα εἶναι, ἀπαύσει. Id est: Post hæc in Morinos, horumque finitimos Menapios arma convertit: quos & his ante gestis terrore se occupaturum, & non magno cum negotio debellaturum arbitrabatur. quamquam nullam eorum partem subegit. quippe quum non in opidis, sed in tuguriis habitent, in paludeis, densissimis silvis obsitas, omnibus, quæ cara habebant, absconditis, plus damni Romanis laceffentibus intulerunt, quam ipsi acceperunt. Tentavit equidem Cæsar ad ipsas paludeis, silvâ incisâ, progredi. sed ob magnitudinem earum, tum quòd hiems jam adpetebat, re desperatâ destitit.

Ex his igitur tot ipsius Cæsaris testimoniiis quum pateat, omnes pariter hasce regiones fuisse saltuosas; haud ineptè Strabo unam esse perpetuam silvam judicavit ARDUENNAM; in plureis parteis atque nationes distractam: quemadmodum Hercynia silva, trans Rhenum, per omnem Germaniam diffusa, non modò in plureis parteis, sed plura etiam, ut suo loco referetur, nomina distributa fuit. Statuamus igitur, rectè ac peritè de Arduennæ silvæ magnitudine sensisse Strabonem, qui sanè haud leviter nec
 20 supinè de eâ inquisivisse existimandus, antequàm tantum reprehendere auctorem in animum induxerit. Ceterùm controversiis omnibus discussis, vera denique silvæ magnitudo indicetur. Dispersa fuit per fincis Trevirorum, Tungrorum, Sunicorum, Vbiorum, Gugernorum, & partem Batavorum extra insulam, item per Menapiorum fincis, Morinorum, Bethasiorum, Sveconorum, Nerviorum, Atrebatium. Summa ejus longitudo fuit inter ortum & occasum, à Mosellæ confluente ad extremos Atrebatium fincis & litus
 30 oceani, millium passuum cxxl. latitudo maxima inter meridiem & septentriones ab Mediomaticorum confinio ad Vahalem usque, millium passuum cl. Reliquiæ ejus hodiè ingentes passim dicto terrarum tractu manent: maximè verò in Westraviâ, in Treverico Leodiacensique episcopatibus, in ducatu Luceburgiensi, & cis Mosam. Nomen quin etiam antiquum in parte obtinet, longè latèque ad utramque Mosæ ripam dispersum: vocaturque Picardis ac Wallonibus vulgò L'Ardenne.

CAP. XXXIX.

De SILVA VOSEGA; quæ & VOSAGA, & VASAGA:
 item de MONTE VOSEGO; qui & VOSAGUS, & VASAGUS.

ARDUENNÆ silvæ à meridie continuabatur alia ingens silva, VOSEGA, five
 40 VOSAGA, à monte VOSEGO, seu VOSAGO, cui supersternebatur, dicta. neque enim adsentior illis, qui *Vogesum* Cæsaris, & *Vosagum* aliorum auctorum, diversissima esse contendunt; *Vogesum*que arbitrantur esse *Vocetium* Taciti; de quo in Helvetiis dictum. Primùm omnium ego nego vocem *Vogeso*, quæ in vulgatis Cæsaris exemplaribus legitur, sanum genuinumque montis esse vocabulum; sed mendosum & ab imperitis incuriosisque librariis vitiatum: pro quo restituendum *Vosego*. Hoc verò probo, tum antiquis exemplaribus manuscriptis, tum ipsius montis silvæque descriptione, ex veterum auctorum monumentis factâ. Verba Cæsaris, comment. iv, ut vulgata referunt exemplaria, hæc sunt: *Mosa profluit ex monte Vogeso, qui est in sinibus Lingonum.* & sic quidem etiam in uno exemplari manuscripto legi, quod est in bibliothecâ publicâ
 50 Academiae Oxoniensis. At ibidem in collegio Mertonensi, item in collegio corporis Christi, manuscripta exemplaria disertissimis habent literis vocem *Vosego*. cum quibus convenit Græcus commentariorum Cæsaris interpres, apud quem sic: ὁ ἢ Μόνης πρὸς τὸν δόπε μὲν ἢ Βοσῆος ὄρος ἢ Λιγόνικῆς κατὰ τὸν ῥοῦν. id est: *Mosa fluvius à Vosego monte, qui est in sinibus Lingonum, profluit.* Et in lapide antiquo, qui apud Tabernas montanas, opidum ad radices Vosegi montis & saltus situm, exstat; VOSEGO. MAXIMINUS. V. S. L. L. Hinc in tabulâ itinerariâ silva depicta conspicitur, inter viam, quæ est ab Argentorato ad Divodurum Mediomaticorum, & Rhenum amnem, in longitudinem à Magontiacò ad usque Argentoratum propemodùm extensa, cum hac inscriptione: SILVA VOSAGUS.
 Tabula